THE BOOK WAS
DRENCHED

मेंदी

इंदिरा

किंमत दोन रुपये

मैं दी

कविता संग्रह

इंदिरा

कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणें

प्रथमावृत्ति १९५५

किंमत दोन रुपये

प्रकाशक : अ. अं. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, टिळक रोड, पुणे २.

मुद्रक : के. ग. शारंगपाणी, आर्यभूषण मुद्रणालय, फर्ग्युसन रोड, पुणे ४.

मेंदी

मेंदी भरल्या नखानखांचें
आलें चालत पिवळें पाउल
ओल्या मुरमीं बांधावरल्या
बाळतणाला लागे चाहुल.

घट्ट धरुन बाऱ्याच्या बोटा
उभें राहिलें करून दाटी
लाल पऱ्यांचीं जर्द विमानें
बघतांना थरथरलीं पातीं.

आल्या उतरुन लालपऱ्या अन्
पोपटपानें हिरवीं झालीं,
पात्यावरची जडण रुपेरी
मेंदीवरती खळकन् ढळली.

दिमाखांत पण, तसेंच पाउल
निघून गेलें, होऊन ओलें
बाळतणाला, निळ्या अभाळीं
मेंदीवांचुन कांहि न दिसलें.

फुलपंखी कुणि हलुच येऊनी
उठवी त्याला, त्या स्वप्नांतुन
" पहा, कशीरे, खुलली मेंदी
या पात्यांतुन, त्या पात्यांतुन-".

एक कळावें

मला न वाटे कधीं कळावें,
कुठें चालली वाट चिमुकली
माळावरुनी, बनाखालुनी,
गूढ निरागस कोठें झुकली.

मला न वाटे कधीं कळावें
सुगंध कसला पुढिल क्षणाला
आणि पाकळीवरी तयाच्या
फिका गडद वा रंगहि कसला.

मला न वाटे कधीं कळावें
कां हें जीवन लहरी मंथर
दिपतें - झुकतें, भितें नि लपतें
थोडें आतुर, थोडें कातर.

एक कळावें ... खेळच सारा
बघत दर्पणीं, चालायाचा
उलट्या छपरावरुनी चालत
निळ्या अभाळीं पहावयाचा.

दुःख तुझें

दुःख तुझें — दुःख तुझें
वेदनेस काय कमी…
प्रीतिचें भीतीचें
शस्त्र तया, लावित मी.

मी सुटलें … मी सुटलें
मी हंसलें … मी खुललें
जीवाचें गगनांगण
चांदण्यांत नितळ निळें ..

— पण कसला डाग इथें
जखमेंतिल रक्तच तें
वरुन जरी नितळ निळें
आंतुन कां भळभळ तें…

भावनाच सूक्ष्म अशी
भीतीनें उघडी कां …
खोल कुठें उसवुन ये
प्रीतीचा कीं टाका…

दुःख तुझें…दुःख तुझें
वेदनेस काय कमी…
सुटकेचा भास पुरा
जाईल तें … जाईन मी.

मोरपीस

बाळपणीच्या गमतीजमती
एक त्यांतली अजून हंसते
पुस्तकांतलें मोरपीस तें
हळूच गालावरूनि फिरतें.

सक्तीचें करिं भकास पुस्तक
अर्थ ज्यांतला येत न उमजुन
अगंतुकांची मल्लीनाथी
चघळायाचा चोथा आपण.

अभ्यासाचें गभीर नाटक
शब्दांचीं टरफलें घोकतें
बोट खुणेचें हळूच काढुन
मोरपीस तें बघतें...बघतें.

शिलालेख

चिमूटभर अंधार प्राशुनी
	मिटे पापणी थकले डोळे
अंधारांतुन त्या इवल्याशा
	उसळुन येतें विश्व निराळें.

अंधारांतच अंधाराची
	सुरू होतसे आतषबाजी
झगमग करती रेषाटिंबें
	बनतीं चित्रें क्षणास ताजीं.

गालिचांतली नक्षी सुंदर
	फुलबाजाचा तसा फवारा
टिंबांचा अन् रंगित ओहळ
	प्रपातापरी कोसळणारा...

हळू, उमटती अंधारांतुन
	मानवाकृति भेसुर विकृत
कधिं न कल्पिल्या विरूपतेचीं
	भुतेंच सारीं...येतीं नाचत.

असलीं चित्रें, असल्या आकृति
	शिलालेख हे कुठले...कुठले
अर्थाविण ते बघतां बघतां
	थकले डोळे आणखी थकले.

जातां जातां अवचित

जातां जातां अवचित
तुझ्या दारापाशीं आले
आणि सामोरे येतांना
डोळे विस्मित हासले.

किती आग्रह चहाचा
तशी सुपारी स्वादिष्ट
'पुन्हां कधा' ची सलामी
निघतांना नजरेंत.

चहावरील वाफेचें
धुकें दाटलें वाटेंत
सुपारीच्या आग्रहानें
अधू वाटे तळहात.

मनांतील आजीबाई
नाकावरी ठेवी बोट
थांबायाचें नाहीं कधीं
असें पुन्हांशीं वाटेंत.

वाघूळ

जरा उघडतां डोळे दिसतें
चित्र रिकामें समोर येथुन
पडल्या पडल्या क्लांत मनाला
बाह्य जगाचें जराच दर्शन.

आकाशाचा इवला आयत
तशींच खालीं इवलीं शेतें
अधांतरीच्या तारेवरती
विदीर्ण वाघुळ लटकें उलटें.

—उगा मनाला एकच चाळा
बघायचें तें डोळे खिळवुनि
आधींच शिणल्या नेत्रावरती
त्या चित्राची चढते ग्लानीः

शून्यांतुन ये धावुन वाघुळ
तीक्ष्ण नखें अन् पंख कापरे
बघतें रोखुन विद्रुप डोळे
थिजतां थिजतां रक्त थरारे...

भीतीचा कढ बसतां खालीं
कूस बदलतें – पुरतें कळलें —
झरला सुरला पिवळा मोहर
पंखांनीं तें झडपुन गेलें

रंगमंच

निळी कुसुंबी धूसर संध्या
    हिरवा माळ नि पिवळा मोहर
कुठं कुठं अन् पाणथळींतिल
    रंगित पाणी करतें थरथर...

मखमालीचा सदाच पडदा
    कधीं जायचा वरती सरकुन
इथें विजेच्या उबट प्रकाशीं
    बसलें तिष्ठत निष्क्रिय जीवन.

आरोळ्यांची उठवी दंगल
    शिट्या फुंकते अधीर होउन
अध्यात्माची देत जांभई
    अखेर पडतें पेंगुन झिंगुन...

मखमालीच्या पडद्यापुढती
    केव्हांपासुन तिष्ठत जीवन-
तिष्ठत जीवन केविलवाणें
    रंगमंच नव मनांत उभवुन

अशीच येते कधीं एकदां

अशीच येते कधीं एकदां
उत्साहाला भरती ताजी,
आणि मनाच्या अवकाशामधिं
मनोरथांची आतषबाजी.

कालच्याच त्या जुन्या जगाचें
आज बनावें नवें खेळणें
तीन विटांच्या कष्टावरती
भातुकलीचें चढतें लेणें.

पाक कुशलता चटणीपासुन
वस्त्रामधली रंगसंगती
बाजारांतुन सफर मजेनें
आणि कुणाशीं गप्पागोष्टी.

उगाच वाटे फूल खुडावें
उगाच वाटे गाणें गावें
दुधा मिठाचे हिशेब बथ्थड
निळ्या कागदावरी लिहावे.

—लिहायचा तर लिहितां याचा
अशा क्षणांचा अर्थ सुसंगत
मनोमनाच्या कर्दळीवरी
कसा बहर हा चढतो रंगित !

शिकविलेस तूं–

जपायचें तितकें जपतें
लपवायाचें तसें लपवतें
परि अर्कापरि, सुगंधापरी
मनोमनांतुन नकळत विरतें.

होते माझी मला पारखी
पटे न ओळख, होते वेडी
वेढांतच त्या डुबते, बुडते
बसते उलगत असंख्य कोडीं…

शिकविलेस तूं सारें जरिही,
शिकविलेस तूं कांहिं न मजला
पंख पसरले जरी एकदां
येती न पुन्हां आवरायला.

निवडुंगाच्या शीर्ण फुलाचे....

निवडुंगाच्या शीर्ण फुलाचे
झुबे लालसर ल्यावे कानीं
जरा शिरावें, पदर खोवुनी
करवंदीच्या जाळीमधुनी.

शीळ खोल ये तळरानांतुन
भणभण वारा चढणीवरचा
गालापाशीं झिळमिळ लाडिक
स्वाद जिभेवर आंबट कच्चा...

नव्हती जाणिव आणि कुणाची
नव्हतें स्वप्नहि कुणीं असावें
डोंगर चढणीवरी एकटें
किती फिरावें ... उभें रहावें.

पुन्हां कधिं न कां मिळायचें तें-
तें माझें पण-आपलें आपण
झुरतें तन मन त्याच्यासाठीं
उरते पदरीं तीच आठवण...

निवडुंगाच्या लाल झुब्याची,
टपोर हिरव्या करवंदाची.

भरदुपार

भरदुपार, मार्गावर
    क्यू रंगित डगमगतो;
भरदुपार, आणि कुठें
    गुलमोहर झगमगतो.

भरदुपार, दूर तिथें
    मुरुमाची दरड उले
भरदुपार, पाण्यावर
    मिटलेले लाल कळे...

भरदुपार, साठविते
    ओळीनें दृश्य असें
साठवितां आठवतें
    मनिं कांहीं तसलेसें

मनचें अन् आरसपान
    दुमडुनिया उलगडतें
स्वच्छ अशा आरशींत
    स्वप्न कुसुंबी खुलतें.

भरदुपार तगमगते
    स्वप्नाच्या अर्थास्तव :
स्मित अबोध ओठावर
    नजरेंतिल तें लाघव.

व्रत

कधीं कुठें न भेटणार
    कधीं न कांहिं बोलणार
कधीं कधीं न अक्षरांत
    मन माझें ओवणार...

निखळे कधिं अश्रु एक
    ज्यांत तुझें बिंब दिसें
निखळे निःश्वास एक
    ज्यांत तुझी याद असे·

—पण तिथेंच, तें तिथेंच
    मिटुन ओठ, संपणार
व्रत कठोर, हें असेंच,
    हें असेंच, चालणार···

नांव तुझें तर

नांव तुझें तर लहान साधें
रंगित इवल्या रानफुलापरि
विरघळतांना सुरांत अस्फुट
रंग सांडती तनू मनावरि

नांव तुझें तें अगदीं साधें
सोनुकलें तरि फूल विजेचें
ओठावरुनी हळू फिरवितां
भान घालवी भंवतालाचें.

नांव तुझें तें... तुझेंच अगदीं.
तुलाच तें; पण नव्हेस तूंच.

हवा झुकत काजवा

हवा झुकत काजवा
    काळ्याशार अंधारांत
अम्लहृदय सुजाण
    हवें उभें खिडकींत.

हवा जरा वाऱ्यासंगें
    ओल्या गवताचा गंध
पांखराची नीज जशी
    हवी तशी रात्र धुंद.

हवा असा थाटमाट
    असें गूज लिहायला
हवी चांदण्यांची वाळू
    ओळीवरी शिंपायला.

मावळतीला दार घराचें

मावळतीला दार घराचें
शिणल्या जीवा कधीं विसांवा
उभें राहुनी देहलीवरी
नक्षत्रांना निरोप द्यावा.

झेप मृगाची क्षितिजावरतुन
मुळीं न बघतो वळून मागें
कशास असलें साहस भलतें
उगा जिवाला तगमग लागे.

रंगविलासी शुक्राचा तर
हर्ष निळा अन् दुःख गुलाबी
उतरे शिंपत विरह जांभळा
दे जीवाला धुंद शराबी.

अवचित ढळतो एकच तारा
एक ओढिनें घेतो कोसळ
बघून होतें मुकें...मुकें मन
निरोपांतलें स्वागत व्याकुळ.

तेजोग्रह ते कुठें...कुठें मी,
कुठें क्षितिज अन् कुठें देहली
फिरतां तेथुन, जड ये पाउल
जाते उरली रात्र निराळी.

तळ्यांत

कसा कुणी एकाएकी
खडा फेकला तळ्यांत
उमटल्या वलयांनीं
वेढा केला उभा काठ.

झाली उलटीसुलटी
तळ-पातळी क्षणांत
चुरा कोरीव लेण्याचा
विरे काठाच्या मातींत.

ओसरतां क्षण एक
पुन्हां सारें थिरावेल
आणि सावध काठाशीं
लाट उगा उमळेल.

तरळत उतराति....

तरळत उतराति वाऱ्यासंगें
    लाख कोटिनीं पिवळीं पानें
इवल्या टाचाखालीं चुरतां
    सळसळतीं तीं नवखें गाणें

पारंबी अन् रुक्ष भावडी
    झुलते अलुद होउन दोला
मुठी चिमुकल्या उष्ण ओलसर
    पिते त्यांतल्या अमृत ज्वाला.

ज्वाळेमधला तांबुस उजळा
    गाण्यामधला भाव पोपटी
पुन्हां उमटला, पुन्हां रंगला
    धूसर ओक्या डहाळीवरती.

उशी

ती कहाणी ... तीं स्वप्नें
ती आशा ... तीं स्मरणें
तें सारें ...
येतें जें मनिं दाटुन

धुमसत जें श्वसनांतुन
वितळत जें नयनांतुन
तें सारें ...
तें सारें तुजपाशी.

स्तंभ

काळ्या पाषाणाचें मंदिर
उंच तयाचें चित्रित गोपुर
प्राकाराला सावरणारी
स्तंभमालिका विशाल गंभिर

घोटिव काळया पाषाणावर
कंगोऱ्याची नक्षी सुंदर
उंच उभे हे स्तंभ हारिनें
ध्यानमग्न कीं कुणी मुनिश्वर.

उभ्या उभ्यानें हात जोडुनी
आंत क्षणभरी देवीदर्शन
इथें परी या स्तंभापाशीं
विसावतें तन, विसावतें मन

कुणी गांजलें कष्टी जीवन
इथेंच धावे आधाराला
चंगीभंगी तसाच कोणी
इथें टेकतो, ‘ बघावयाला ’.

इथें चालती बेत कुणाचे
मंगल आणिक दुष्ट अमंगळ
भल्या बुऱ्या अन् भेटींचेंही
इथें असावें संकेतस्थल.

—अशी सदाची स्तंभापाशीं
रेंगाळावी अखंड वर्दळ
तनूमनाचा दर्प साहुनी
काळवंडलें पाषाणी दळ.

दिनदर्शक

येतां पहिली जाग सकाळीं
तिथेंच वळते नजर ठराविक—
मूठींत धरुनी काळ, चुरुचुरु
चोखित जेथें तें दिनदर्शक.

—आणिक बघतां बघतां तेथें
निद्रेमध्यें मिसळे जागृति
लाल नि काळे तीस आकडे
हिरव्या पानावरती विरती.

तिथें वसाहत तीस घरांची
बंद तिचीं तर अवघीं द्वारें
दिव्य नि भीषण मूक रूप तें
आणी अंगावरी शहारे.

किल्ली ज्याची त्याच्यापाशीं
भरे उरीं जरि भीति साहस
भागच पडतें दार उघडणें
आंत यक्षिणी किंवा राक्षस···

तिथेंच कुणितरी खेळ मांडिला
तीस घरांच्या भातुकलीचा
तीस घरांतील तीस स्वामिनी
आव आणिती संसाराचा···

—खेळ संपतां, तिथें पसारा
चट्टा मट्टा करून पळती
जातांना परि मिस्किल पोरी
टुकु टुकु करुनी मला हिणविती.

रागावुन मी पुढें पाहतां—
समोर दिसतें तें दिनदर्शक
बालमुकुंदापरि पानावर
काळ-रिंगणें चोखी बालक.

वाटचाल

वाटचाल तर रोजचीच ही
 रोजच मजला चालायाची;
रोजच माझ्या मनची मोटर
 गर्तीत चढत्या पळावयाची.

राजमार्ग जणु साटिण काळी
 दो बाजूनी रेखिव कुंपण;
पुढती पाउलवाट चिमुकली
 स्वैर धावते तृणांकुरांतुन.

सुखवस्तूंचे महाल इकडे,
 इकडे कोंगाटयांचीं पालें
इकडे हिरवा माळ तापतो,
 इकडे पिवळी लक्ष्मी खेळे.

या बाजुस ही रुक्ष कवायित
 इथें थबकतो कळप गुरांचा
गजागजांचा तुरुंग येथें
 खडा पहारा उभा सदाचा.

कळक डोलतो गांवकुसावर
 खालीं निघते धार दुधाची
आणिक माझ्या मनची मोटर
 गर्तीत चढत्या पळावयाची.

सुखवस्तूंच्या दमट भावना
 कोंगाट्यांचा घाम भुकेला
माळावरच्या हिरव्या वृत्ती
 शेतावरचा तसा तजेला.

रबंथांतला संथ गारवा
उग्र दर्प अन् कवायतिचा
मुकीं आंसवें तुरुंगांतलीं
स्निग्ध फेस अन् चंबुवरचा...

असेंच सारें, असलें कांहीं
धुकें साचतें काचेवरती
कठोर जाणिव जीवनांतली
पुसते त्याला पुन्हां पुन्हां ती.

वाटचाल तर रोजचीच ही
रोजच मजला चालायाची
रोजच माझ्या मनची मोटर
गतींत चढत्या पळावयाची.

भय

मेजावरती कागद चौरस
होतें जवळच पेन सानुलें
मीहि रिकामी, रिकाम्या मनीं
कांहींबाहीं, वरती लिहिलें...

त्यांतुन झालें दूर जराशी
लिहून होतां अक्षर अक्षर
घाबरलें अन् काय तरी मी
भुताटकीचें होतें तें घर...

—शून्य रिकामें विषण्ण दालन,
वाजे पाउल, उगाच चाहुल
खोल कुठें तरि कातर संगित
नदीतळाची जाणिव व्याकुळ.

हस्त

हस्ताचें हें ऊन तापतें
अंगाराच्या झळा वर्षती
वर्षा वसुधा मीलनांतली
विरहाची ही जाणिव भलती.

चिंब पाणथळ शिथिल माळ हा
मान टाकुनी पडला तापत
काळीं पिवळीं फूलपांखरें
ओल्या गवतावरी उडवित;

माळावरल्या पालामधलीं
रंगित वाकळ तशीं जुनेरीं
विसरूं बघती रंग आपुले
उन्हांत हिरव्या आणि रुपेरी;

इथें गिधाडें जमिनीसरशीं
चोंच आणखी पाय टेकुनी
टिपून घेती सौख्य उन्हाचें
रुंदट मोठे पंख पसरुनी;

निळ्या तापल्या वातावरणीं
चतुर अभ्रकी, तरळत फिरती
क्षितिजाकडच्या डोंगर रांगा
स्वप्नाचें कीं रूपच घेती.

—ऊन जरी हो असह्य तापद
इथें जराशी उभी राहते;
संस्कारांच्या पुटांखालुनी
माझ्यांतिल मी, मला सांगते...

" मनांतलीं हीं फूलपाखरें
अशींच उडवीत इथें रहावें
मनोमनीचें सणंग रंगित
माळावरती फेकुन द्यावे;

तनूमनाच्या कठोर रेखा
अशाच जाव्या झरझर विरुनी
स्वप्नांतिल मी स्वप्नच व्हावें
उन्हांत जावें ऊन होउनी."

तवंग

शेतावरती इथें नाचणी
कशी बिलगते पायाभंवती
थरथरणारीं नाजुक पातीं
इतुकें कसलें गूज सांगतीं !

इवलीं इवलीं हीं कारंजीं
उडती ज्यांतुन हिरव्या धारा
हिरवें शिंपण अंगावरती
रंग उजळतो त्यांतुन न्यारा

त्या रंगाची हिरवी भाषा
अजाण मी, मज मुळिं न कळे तर
तरंगतो परि मनोमनावर
त्या रंगाचा तवंग सुंदर.

कारा

सभोंवतालीं जरी अगोचर
    उभे खांब दर इंचावरती
आणि भावना आडवायला
    उभे शब्द हे ओठावरती.

खांबाभवतीं अखंड फिरती
    तुझेच डोळे प्रेमळ सावध...
पंख गोठती कायेवरती
    चोंच वासते मुकी नि व्याकुळ

—तुझ्याविना हा तुझा पिंजरा
    तुझ्याविना हा तुझा पहारा
मुक्त मला कर इथुन एकदां
    प्रीतीस्तव कां-कां ही कारा...

मरवा

पुस्तकांतली खूण कराया
दिलें एकदां पीस पांढरें
पिसाहुनी सुकुमार कांहिंसें
देतां घेतां त्यांत थरारे.

मेजावरचें वजन छानसें
म्हणुन दिला नाजूक शिंपला
देतां घेतां उमटे कांहीं
मिना तयाचा त्यावर जडला.

असेंच कांहीं द्यावें...घ्यावें-
दिला एकदा ताजा मरवा
देतां घेतां त्यांत मिसळला
गंध मनांतिल त्याहुन हिरवा.

सुरंगा

गडद नीलिमा चष्म्यावरचा
शर्टावरचीं बटणें काळीं
अंगठींतला लाल खडा अन्
बूटावरची उदी झळाळी.

पेन मुलायम हिरवट राखी
गडद जांभळें नाजुक पाकिट
पट्ट्यावरचा राजवर्ख अन्
गहन रुपेरी घड्याळ चौकट.

रंग रंग हे जमती, भिनती–
मीच होतसे इंद्रधनू अन्
तुझ्या जिवाच्या आकाशावर
अशी सुरंगा, रहाते रेलुन...

साथ

हा रस्त्यावरचा
दीप क्षीण तेजांत
तेवतो एकटा
भीषण काळोखांत.

— तिष्ठते कुणितरी
समोरच्या खिडकींत
केव्हढी तयाची
सोबत आणिक साथ.

आषाढ

हिरवी ओली धुंद धरित्री
अधिरें काळें कुंद अभ्रोंळहि
झिमझिम लाघट पाउस धारा
झोंबे उद्धट वारा थंडहि.

—आषाढाचा हिरवा काळा
जहर विषाचा गहिरा पेला
काळें काळें त्यांत रसायन
हरित काजवे–तुषार त्यांतुन.

पेल्यांतिल त्या रसायनाची
चटक सारखी कशी जिवाला।
घ्यावा घोट नि घ्यावी लज्जत
अंगांतुन जरि निघती ज्वाळा.

घुंगुर

टाकुन अवघा तोल तुझ्यावर
ढगाढगांतुन चालायाचें;
कुंपण तारांवरुन विजेच्या
खुशाल पाउल टाकायाचें !

— तूंच लाविली ओढ अशी ही,
धूळ निघाली उंच उंच वर
जमिनीपासुन सुटलें पाउल
गळलें पायामधलें घुंगर…

ऐकतील जर पिंपळपानें

कातरवेळेवरती थबकुन
    ऐकतील जर पिंपळपानें
उत्तरांतला कडु गोड मध
    शोषतील तीं तीक्ष्ण सुईनें;

पितील जर कां, काळ्या लाटा
    उत्तरांतलें अधिरें काहुर
टिपेल तें अंधार वाकुनी
    तळ्यास लावुन ओठ अनावर;

—प्रश्न तुझ्या डोळ्यांत उभा कीं-
    घनभारित ये घन ओथंबुन
ओठावर लखलखतें उत्तर
    शब्दामध्यें कसें धरूं पण...

कुब्जा

अजून नाहीं जागी राधा
    अजून नाहीं जागें गोकुळ
अशा अवेळीं पैलतिरावर
    आज घुमे कां पावा मंजुळ…

मावळतीवर चंद्र केशरी
    पहाटवारा भंवतीं भणभणं
अर्ध्या पाण्यामधें उभी ती
    तिथेंच टाकुन अपुलें तन मन…

विश्वच अवघें ओठां लावुन
    कुब्जा प्याली तो मुरलीरव
डोळ्यामधुनी थेंब सुखाचे
    "हें माझ्यास्तव…हें माझ्यास्तव…"

कां कळतें....

मातीची खोल ओढ,
गगनाचा एक वेध,
पाण्याचें गडद मौन,
वाऱ्याचें अधिरेंपण...
कां कळतें--

हें असलें, कां कळतें...
जीवाचा करुन धूप
तुजभंवतीं घमघमतें-
हें असलें, कां कळतें...

वाट पाहतें....

वाट पाहतें तुझी अशी मी...
　　तृप्त सुखाच्या निवांत कुरणीं
सरींत पहिल्या
　　साज लेवुनी धूळफुलांचा
होऊन पाउलवाट सुगंधा...

वाट पाहतें तुझी अशी मी—
　　अतृप्तीच्या खोल अभाळीं
अंधारामधिं
　　नक्षत्रांची उटी लावुनी
स्वर्गंगा कीं, तेजोगंधा...

वाट पाहतें तुझी अशी मी–
　　वाटें परि भावोत्कट होउन
वाटच होउन...
　　वाट पाहतें तुझी अशी मी...

मृण्मयी

रक्तामध्यें ओढ मातिची
    मनास मातीचें ताजेंपण
मातींतुन मी आलें वरती
    मातीचें मम अधुरें जीवन:

कोसळतांना वर्षा अविरत
    स्नानसमाधीमधें डुबावें,
दंवांत भिजल्या प्राजक्तापरि
    ओल्या शरदामधिं निथळावें;

हेमंताचा ओढुन शेला
    हळूच ओलें अंग टिपावें,
वसंतांतलें फुलाफुलांचें
    छापिल उंची पातळ ल्यावें;

ग्रीष्माची नाजूक टोपली
    उदवावा कचभार तिच्यावर
जर्द विजेचा मत्त केवडा
    तिरकस माळावा वेणीवर

आणिक तुझिया लाख स्मृतींचे
    खेळवीत पदरांत काजवे
उभें राहुनी असें अधांतरिं
    तुजला ध्यावें...तुजला ध्यावें.

लाख एक योजिलें....

लाख एक योजिलें
    लाख लाख ठरविलें
येतां परि क्षण समोर
    मीच नाहीं राहिलें...

—ती न अतां राहिलें
    त्या क्षणींच संपलें
अविचारी वीज कशी
    लकलकून कोसळे...

त्या क्षणींच संपलें
    जरि न तीच राहिलें
थरथरत्या पापणींत
    ओठांच्या विलगतेंत
हृदयाच्या द्रुत लयींत
    तीच...तीच...राहिलें.

भयभीत

विचारांची घोडदौड
येई उडवीत धूळ
तुडवीत टापाखालीं
मन माझें भयाकुल.

कधीं भावसागरांत
उठे भीषण भोवरा
असहाय माझें मन
फिरे त्यांत गरागरा.

कधीं होई अवचित
निराशेची वारामोड
उन्मळल्या केळीपरी
मन घेई पुरा मोड.

म्हणूनीच येतां रात्र
मन जाई घाबरून
भयभीत सशापरी
बसे दडून लपून.

बाधा

झिमझिम वर्षत चांदण्यांतुनी
    अविरत कसला विखार खालीं
झपाटलेला वृक्ष अचेतन
    हिरवीं पानें पडलीं काळीं !

मंतरलेल्या गूढ भुईवर
    त्या वृक्षाची पडे सावली
फांदी फांदी मधुनी निद्रित
    मंत्रमुग्धशी नागिण काळी !

दूर उभी मी, खिळलें पाउल
    खिळले डोळे त्या दृश्यावर
पायतळांतुन उंच सावली
    मिळे जाउनी त्या छायेवर !

चळली नागिण, झाली सळसळ
    चढे तनूवर विळखे टाकुन
निश्चल कातर डोळ्यामध्यें
    डंख मारते फणा उभारुन !

बाधा झिमझिमली कायेवर
    अर्थ घुमतसे शब्दा सोडुन
केविलवाणे दोनच अश्रु
    ओठ कोरडे गिळती त्रिभुवन !

काय तूंच तो....

काय तूंच तो वादळवारा
उलटें सुलटें केलें जीवन

मेघच कां तूं कभिन्न काळा
वीज रुतविली कणाकणांतुन

कीं तूं दुर्गम पाउसधारा
जळप्रळयांतुन नेलें वाहुन...

--आलास असें होउन कांहीं
घुसमटलें मी जळलें, बुडलें,

पुन्हां कशी पण तळहातावर
नवजाता मी, भ्यालें...हंसलें !

मुळिं न कसें डचमळतें पाणी

पाणवठ्याहुन घराकडे ती
संथ उचलते पाय धुळींतुन
भ्याली न कशी तिनिसांजेला
मुळिं न कसें किणकिणलें कंकण !

कळशीवरचीं तांबुस बोटें
कशि न हेरतीं खड्यास चावट
अडखळलें ना कसें जोडवें
येतां अडवी गोड सुरावट !

कसे आज ना वळले डोळे
शोधायाला कुणास मागें
कसें आज ना ओठीं काहुर
बघेल कुणितरि आगें मागें !

भरली घागर माथ्यावरती
मुळिं न कसें डचमळतें पाणी
कमरेवरती भरली घागर
मुळिं न कसें डचमळतें पाणी !

हिरवे पिवळे तुरे उन्हाचे

हिरवे पिवळे तुरे उन्हाचे
खोविलेस केसांत उगा कां –

वाऱ्याचें हळु पीस फिरवुनी
उसळल्यास हिरव्या लहरी कां –

पिवळीं काळीं फूलपाखरें
फेकुन मजवर, भिवविसि कां –

लाल फुलांनीं भरतां ओंजळ
माझी मजवर उधळसि कां –

सहसा शिंपुन गुलाबपाणी
ढगाआड दडलास वृथा कां –

प्रतिबिंबांनीं निळ्या जांभळ्या
तन मन अवघें व्यापिसि कां –

–अशी हरवली राणी मीरा
अशी हरवली राधा गवळण

असेंच मी मज हरवुन जावें
हेंच तुझ्या मनिं जागत कां –

उभी तुळस वेल्हाळ

कसें केव्हां कलंडतें
माझ्या मनाचें आभाळ
आणि चंद्र चांदण्यांचा
दूर पोचतो ओघळ...

उरे तुडुंब तयांत
काळोखाचें मृगजळ
रितेपणाच्या डोहाची
आंत ओढी उचंबळ.

मंत्रविद्ध मध्यरात्र
उभी झुकून काठाशीं
जन्मोजन्मींच्या दुःखाचा
राळ धरून उराशीं.

ओढ घेऊन पाण्याची
सूर मारते सरळ
एक गाठायाचा तळ
आणि तळींचा अनळ

पेट घेई मध्यरात्र
पेटे काळोखाचें जळ
दिवसाच्या राखेमध्यें
उभी तुळस वेल्हाळ

हिशेब

-जरा पुढें अन् असे वळा, मग
    पुन्हां असे, अन् तिथेंच तें घर;
बघा खुणेला समोर आहे
    सोनतुऱ्यावर पिवळा मोहर.

तेव्हांपासुन...
    लाल धुळींतिल तीं पदचिन्हें-
मनांत टिपला हिशेब त्यांचा
    आभाळानें, सोनतुऱ्यानें,
कुणी कुणी अन्...

    -हीं या इथलीं खुलास ताठर
कधिंच लुटलीं वावटळीनें;
    अन् हीं इथलीं, शंकित स्नेहल
टिपते संध्या रंग खुणेनें.

    हीं इथलीं तर कंपित आतुर
मनांत ठेवी पिवळा मोहर
    आणिक इथलीं...डोह विजेचे
भरते ओंजळ, रात्र घनांकित !

अंधाराच्या संथ जळांतुन

अंधाराच्या संथ जळांतुन
असतां चालत...
नसतें वरती अभाळ काळें
क्षितिजानें जें हो वलयांकित;
नसतो खालीं धूसर रस्ता
दोन बिंदूंनीं जो मर्यादित;
नसतें अवतींभवतीं कांहीं
शब्दानें जें हो संज्ञांकित-

असतें एकच...

नसतें कांहीं नयनीं चित्रित
नसतें कांहीं कानीं अस्फुट
नसतें अवतीं भवतीं कांहीं
स्पर्शानें जें हो संवेदित-

असतें एकच...

-असते एकच हट्टी जाणिव
दंडापाशीं...पदरापाशीं
मनोमनाला जी संवेदित
—तुझ्यासवें मी असते चालत.

येतिल दोनच हिरवीं पातीं

रुतत चाललें तिळा तिळानें
    रुतले तळवे, रुतलें पाउल
रुतले पायहि ... उभी तशी मी
    बावरलेली, त्या वाळूवर...

दिशादिशांची सुटली जाणिव
    क्षितिजाचें हो नयनीं काजळ
हृदयापाशीं स्वप्नें तार्जी
    लाट वाळुची अन् ओठावर...

येशिल कधितरि, दिसेल तेव्हां
    अफाट वाळू...उन्हांखालती
तुझ्या पावला भेटाया परि
    येतिल दोनच हिरवीं पातीं

तो चहा गुलाबी

तो चहा गुलाबी
चर्चा खळखळणारी;

तो पिवळा रस्ता
थट्टा आडवणारी;

तें तळें सावळें
झपाटलेलें मौन;

तीं निळीं अक्षरें
गुप्त आंसवें दोन.

भोवरा

कशी हाक घालूं तरी
कुठें आहेस कळेना
पडसाद उठे लाख...
तुझी साद उमटेना !

कशी तुला शोधूं तरी
कुठें आहेस दिसेना
डोळ्यांतली काळी झेप
तुझ्यापर्यंत पोंचेना !

कसें तुला मी आठवूं
आठवाया नाहीं बळ
मीच बुडालें माझ्यांत
भोवऱ्याची ओढ खोल !

मघाशींच कीं....

" आलिस केव्हां ?"

" अतांच ही ना-तुझ्यापुढें मीं--
तूं आल्यावर."

" किति वर्षांनीं भेट पुन्हां ही..."

" वर्षें कुठलीं...मघाशींच कीं :
होतों आपण त्या माळावर
करड्या पिवळ्या गवतावरती;
समोर होतें एक रोपटें...नुसत्या फांद्या,
काळ्या तारेची खंतावळ;
होतें टोकावरी तयाच्या
एक पांखरूं करडें काळें;
होता भलता काळा वारा,
त्या वाऱ्यावर,
भुरु भुरु उडणाऱ्या केसांची
शपथ घालुनी,
विचारलें तूं..."

" आठवतें तें धूसर ... धूसर
त्यानंतर पण-
कितीक घडल्या अघटित गोष्टी,
कितीक गेलीं वर्षें...वर्षें..."

" उगांच कांहीं...मघाशींच कीं-
हीच परतलें त्या गवतांतुन;
अजुन पहा हीं पदरावरतीं
काढलींस तूं तरी, कितीतरी
कुसळें कुसळें...
पहा चांचपुन—हें खोटें तर."

—हें खोटें तर...
    उभा इथें तूं...हें खोटें तर !
पिवळ्या गवती पात्यावरती
    ओघळलेल्या थेंबावरचा
रंगच हा तर...

घनावळी

धुंद मदालस घनावळी ये
    झेप टाकुनी गगनापाशीं…
बघती खालुन डोळे रुसके
    अडखळली ते बघुन जराशी.

सुचलें कांहीं, आणिक लगबग
    काढी कटिची स्वर्णमेखला…
—घळलें हिरवें वस्त्र मुलायम
    झाकी अलगद मत्सर काळा !

एक हवें मज....

एक हवें मज, एक हवें मज
दुःख हवें मज असेंच कांहीं
जखम जयाची सदाच ताजी
तीव्र वेदना घुमवित राही…

नको तशी ती कधीं भराया;
नको बधिरता त्या जखमेवर;
नकोत टाके तिला जुळाया;
नको तिच्यावर शीतल फुंकर;

असा असावा दाह तिचा पण
निळी तांबडी एकच ज्वाला
बेभानपणीं अंधारांतुन
तुझ्याकडे ती आणिल मजला.

रात्रच कीं स्तब्ध उभी...

रात्रच कीं स्तब्ध उभी
क्षितिजाच्या काठावर
खिळलेलें पाऊल अन्
गिळलेले लाख स्वर.

आवरला तोल कसा
ठाउक हें एक तिला
सावरला बोल कसा
ठाउक हें एक तिला...

गिळलेल्या बोलाची
खिळलेल्या तोलाची
शपथ तिच्या ओठावर
चढत जिचा रंग मला...

तूं गेल्यावर....

ओठावरचें स्वप्निल हासूं
    फुला फुलांवर जातें रंगुन
डोळ्यामधले अधुरे आसूं
    हळूच भरती मधु कोषांतुन

शब्दामधले अस्फुट लाघव
    रानपांखरें घेती टिपुनी
सळसळणारें अन् अवखळपण
    निळ्या अभाळीं जातें उडुनी.

रक्तामधली काळी बिजली
    डोहामध्यें जाते मिसळुन
असतें जें जें तुझ्याचसाठीं
    तूं गेल्यावर जातें उधळुन.

-तूं गेल्यावर नसतें मीही.
    नसतें माझें···माझें कांहीं;
उरलेली ही अशी कोण मी
    माहित मजला नाहीं···नाहीं.

आरसेमहाल

भिंग बिलोरी सहा बाजुनी
बांधुन आरसेमहाल असला
उभें राहुनी मधें, पहावें
रूप आपुलें, छंद मनाला…

अशी उभी मी व्यासपिठावर
कुड्या हिऱ्याच्या चम् चम् करती;
अशी इथें मी मेजापाशीं
सह्या घ्यावया नोकर पुढती;

अशी इथें मी तरूतळाशीं
वरून ढळतो पिवळा मोहर
अशी उभी मी देहलीवरी
समोर संध्या धूसर-धूसर;

अशीं तशीं हीं असंख्य रूपें
तदुन राहती पाऱ्यापाशीं
फुगत चालली क्षणाक्षणानें
डोळ्यावरती चढते बुरशी.

तींच…तींच…तीं पाहुन पाहुन
शिणलें, विटलें, किटलें अंतर
याहुन कांहीं नवें दिसावें
ताण मनाला असा भयंकर !

–वेडाची अन् लहर फुटे कधिं
देतें धडका, त्या भिंगावर…
अंगामधल्या उपसुन कांचा
पुन्हां पाहतें रूप त्यांत तर !

नुकती विरली....

नुकती विरली क्षितिजावरची
लाल ढगाची ओली चाहुल
नुकतें होतें भुईवर उतरत
अंधाराचें पहिलें पाउल.

आणि तळ्यावर, चुकला पक्षी
घालत होता कातर भिरक्या
तांबुस धूसर अंधारामधिं
उमटत होत्या काळ्या रेखा

वेळ साधुनी हीच नेमकी
वाऱ्याच्या मनिं भलतें आलें
अचुक टाकलें आणिक त्यानें
पाण्यावरती काळें जाळें

थरथरली कोवळी लव्हाळी
चढतां धागे दोन तिच्यावर
थरथरली अन् चिंच मुळाशीं
हळूच ढळला तांबुस मोहर.

क्षणेक दिसलें थरथरणारें
एक पांखरूं त्या जाळ्यावर
एक हुंदका खोल मनांतिल
निःश्वासाचे पंख जयावर.

" एक विचारूं ? "....

" एक विचारूं ? " " एक विचारूं ? "
उगाच असले प्रश्न कशाला
अपुल्यामधलीं विरामचिन्हं
कधींच गळलीं माहित तुजला...

" कितीक आहे बोलायाचें "
काय अतां तें उगां बोलणें
वाक्याच्या सनईत कधी कां
घुमेल अपुल्यामधलें गाणें...

काना मात्रा वेलांटीचीं
रेशिम चित्रें कशास भरणें–
" लिही " कशाला–त्या धाग्यांतुन
जमायचे कां रंग दिवाणे...

नकोत शंका·
नको बोलणें–नकोच लिहिणें
नकोच तूं अन् नकोच मीही
–हें सगळें बघ वरचें वरचें
हवें कळाया, तुला...मलाही.

हंसूनीच विसरावें

कष्ट घेत अंगावर
हंसूनही हासवावें
आणि उगाच उथळ
बोलूनही बोलवावें.

—कसें तुंही म्हणावें त्या
किती धीराचें जीवन...

समाधीच्या जीवनाची
वर तगर ढळते
विसाव्यास गवळण
ऊर फुटेतों भांडते.

उगांच कां असें कांहीं
तुला तरी कळवावें
तुझें अजाण कौतुक
हसूनीच विसरावें.

दावण

लडबड करतो लोकर गुंडा
बाई बसल्या विणीत स्वेटर
मनचे धागे गुंफित आंतुन
चढती टाके सुई-सुई वर.

छडी आठीची सदाच भाळीं
कडवट थंडाई ओठावर
डोळ्यामध्यें राख शिळी अन्
तापे वाळू आवाजावर

समोर बसलीं सत्तर बाळें
सक्तिवयाची केवळ दावण
गजबज जागा-भुईस खळगे
एक झरोका कौलारांतुन.

उंच खिळ्याला एकच तक्ता
आणिक तोही जुना पुराणा
प्रकाश साधुन उभा उगीचच
फळा आंधळा केविलवाणा

ओठावरती बोट आणखी
घड्या हाताच्या क्षणाक्षणाला
बसलीं दुबळीं पेंगत झुंजत
कर्कश रोगट त्यांचा चाळा

मलूल डोळे उगाच फिरती
शिणती बोटें पाटीवरती
विसरायाला शीण जरासा
गळा फुटेतों घोकंपट्टी

गुदमरलेल्या वातावरणीं
ताप चढतसे मनामनाला
अर्धीत येथें कमळें ताजीं
धजे न अश्रू बघावयाला

अधांतरीच्या निळ्या तळ्यांतुन

रोज अजोबा उतरून येती
अधांतरीच्या निळ्या तळ्यांतुन
काळोखाच्या दुलईमधुनी
बघे चराचर खट्याळ, चोरुन !

शुभ्र रेशमी घोळ झग्याचा
रुळते दाढी शुभ्र तयावर
मुठींत झुलतें पीस पांढरें
खांद्यावरती शुभ्र खबूतर !

चकचकल्या अभ्रकी खडावा
उठलीं गवतें—उठलें पाणी
उठले खिदळत तरुवर पक्षी
पीस फिरवितां आजोबानीं !

माळाच्या शिरिं भुरकें जावळ
त्यांतुन त्यांचीं बोटें फिरतीं
उभ्या दूर जरि निळ्या टेकड्या
जाउन त्यांची हनुवट धरती !

रानफुलांचें, कौलारांचें
चुंबन घेती हळूच वाकुन
अन् वाऱ्याच्या मागें देती
शुभ्र खबूतर मजेंत सोडुन !

लाटांच्या फेरांत लागुनी
थयथय नाचाति पाण्यावरती
भुऱ्या सावळ्या लाघट छाया
घोळ झग्याचा धरून फिरती !

अवचित जाती निघुन अजोबा
नादीं लावुन असें चराचर
जातांना परि जाती घेउन
बाळ मुठींच्या खुणा झग्यावर !

अंधाराच्या रेतीवरती

अजूनही मिटून ओठ,
क्षितिजाला जे लावुन प्याले
आभाळांतिल शराब काळी…

अजूनही मिटून नेत्र,
साठविला पापणींत ज्यांनीं
स्वप्न मघाचा लाल चंद्रमा…

अजून त्या तिथेंच मी,
रेतीवरती अंधाराच्या
भिजलेली जी नक्षत्रांनीं…

अजूनही तशीच मी
निथळत अवघ्या अंगावरुनी
वीज . . . विजेचें मादक पाणी…

कळशी

परतुन येतां पाणवठ्याहुन...काल कुठें तरि
हिनकळलें तें,
कळशीमधल्या पाण्यावरती...

-आणि वितळली पायतळींची,
वाट धुक्याची;
तरंगली अन् माथ्यावरची, भरली कळशी
तरल पिसापरि... घाबरलेल्या...
दुष्ट नष्ट अन् रात्र तिच्यांतच
टाकतसे एकेक चांदणी...

आज सकाळीं,
जातांना परि पाणवठ्याला
कळशी नाहीं उरली कळशी.
पाणी झालें...हिरवा सागर,
रितेपणाचें
धडका देतें जें क्षितिजावर...

--घाम डंवरला-भिजलें कुंकू;
अडलें पाउल, तुटलेल्या निःश्वासावरती:
दमली, वाहुन...विश्व शिरावर
उतट अनावर...वाट पाहते
क्षणांत यावी खालीं
खळकन्
काळी खापर...
चिंब भिजावें...वाहुन आवें.
जळधारांहुन...त्या प्रळयांतुन

आलें मी....

वर्षांतिल संध्येपरि
आलें मी आवरीत
रक्ताचा जाळ लाल
दुःखाची गडद लाट...

वर्षांतिल रात्रीपरि
आलें मी सावरीत
नयनांतिल अश्रु निळे
हृदयांतिल वीज रक्त...

धगधगतें जीवन हें
धरून असें ओंजळींत
आलें मी कुठुन कशी-
आलें मी हेंच फक्त.